מבארת הגמרא, **וְרַב עָנָן** הסתפק בזה, ולא פשט את ספיקו מהברייתא שהביא רב יוסף, משום שאת הַבְּרַיְיתָא **לֹא שָׁמַיע לֵיהּ** – לא שמע, **וְאִי** – ואם תאמר שאפשר לפשוט את הספק **מִדְּשָׁמוּאֵל** – ממה שנחלק שמואל על רב שאמר שהמוכר שדהו בשנת היובל מכורה היא ויוצאה, ואמר שאינה מכורה כל עיקר, ובפשיטות מתפרש שלא חל המקח כלל וצריך להחזיר את המעות, אין לפשוט מכך, משום **שְׁמַאי** – מנין שסובר **דְּאֵינָהּ מְכוּרָה וּמָעוֹת חוֹזְרִין** משום שלא חל המקח כלל, **דִּילְמָא** – שמא הכוונה **שְׁאֵינָהּ מְכוּרָה** לענין שאי אפשר לקנות מטלטלין אגב קניית קרקע זו, **וְהַמָּעוֹת שנתן הקונה מַתָּנָה נִינְהוּ**, ואין צריך להחזירם.

ומביאה הגמרא מקרה, שבו על אף שלא חל הקנין סובר שמואל שאין צריך להחזיר את הכסף: **מִידֵּי דַּהֲוָה** – כפי שמצינו **אַמְקַדֵּשׁ** במקדש **אֶת אֲחוֹתוֹ, דְּאִיתְּמַר, הַמְקַדֵּשׁ אֶת אֲחוֹתוֹ**, שהיא אסורה עליו, ולכן אין קידושיו תופסים בה כלל, **רַב אָמַר, הַמָּעוֹת שנתן לה לשם קידושין חוֹזְרִין** – צריכה היא להחזיר אותם למקדש, **וּשְׁמוּאֵל אָמַר, הַמָּעוֹת מַתָּנָה הם** עבורה.

התבאר לעיל (מד:) שרב יוסף פשט שלשמואל המוכר עבדו לחוץ לארץ יוצא העבד לחירות, ואין המוכר צריך להחזיר לקונה את המעות ששילם. **אָמַר לֵיהּ אַבַּיֵי לְרַב יוֹסֵף, מַאי חָזֵית דְּקָנְסִינַן** – מה ראית לומר שקנסו **לְלוֹקֵחַ** שיפסיד את מעותיו, **נְקָנְסֵיהּ** [–נקנוס] **לְמוֹכֵר** שיצטרך להחזיר את מעותיו לקונה. **אָמַר לֵיהּ** רב יוסף לאביי, הטעם שקונסים את הלוקח, משום **דְּלָאו עַכְבְּרָא גַּנָּב אֶלָּא חוֹרָא גַּנָּב** – לא העכבר הגונב את האוכל הוא הגנב, אלא החור שבכותל שלתוכו הוא בורח וניצול מרודפיו הוא הגנב, כלומר, לולי הלוקח לא היה המוכר יכול למכור.

אָמַר לֵיהּ אביי לרב יוסף, **הרי אִי לָאו עַכְבְּרָא חוֹרָא מְנָא לֵיהּ** – לולי שהעכבר היה גונב, לא היתה מגיעה הגניבה אל החור, וודאי שיש לענוש אף את העכבר עצמו, ואף באן, לולי שהיה מוכר, לא היה לקונה מה לקנות. השיב לו רב יוסף, כיון שיש סברא לקנוס את שניהם, **מִסְתַּבְּרָא, הֵיכָא דְּאִיכָּא אִיפּוּרָא הָתָם קָנְסִינַן** – מי שהאיסור נמצא אצלו אותו קונסים, וכיון שהעבד נמצא אצל הלוקח, הוא המפסיד.

הגמרא מביאה מעשה בענין הוצאת עבד מארץ ישראל לחוץ לארץ: **הַהוּא עַבְדָּא דְּעָרֵק** – היה עבד שברח **מְחוּצָה לָאָרֶץ לָאָרֶץ**, **אֲזַל מָרֵיהּ אַבַּתְרֵיהּ** – הלך אדוניו אחריו כדי לכופו לשוב אליו לחוץ לארץ, **אָתָא לְקַמֵּיהּ** – הגיע אדונו לפני **דְּרַבִּי אַמֵּי** כדי לתבוע שישוב עבדו עמו, **אָמַר לֵיהּ** רב אמי, **נְכְתוֹב לָךְ שְׁטָרָא אַדְּמֵיהּ** – העבד יכתוב לך שטר שחייב הוא לשלם לך את שויו, **וּכְתוֹב לֵיהּ גִּיטָּא דְּחֵירוּתָא** – ואתה תכתוב לו שטר שחרור, **וְאִי לֹא** תכתוב לו שטר שחרור, **מַפְקְנָא לֵיהּ מִינָּךְ** – אני אוציא אותו ממך, **מִדִּרְשׁוּתוֹ דְּרַבִּי אַחֵי בְּרַבִּי יאשִׁיָּה, דְּתָנְיָא**, נאמר בפסוק (שמות כג לג) **'לֹא יֵשְׁבוּ בְּאַרְצְךָ פֶּן יַחֲטִיאוּ אֹתְךָ לִי' וְגוֹ'**, **יָכוֹל** – שמא נפרש, שגם **בְּעוֹבֵד כּוֹכָבִים שֶׁקִּיבֵּל עָלָיו שֶׁלֹּא לַעֲבוֹד עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים הַכָּתוּב מְדַבֵּר, תַּלְמוּד לוֹמַר** (דברים כג טז) **'לֹא תַסְגִּיר עֶבֶד אֶל אֲדוֹנָיו'**, **אֲשֶׁר יִנָּצֵל אֵלֶיךָ מֵעִם אֲדוֹנָיו'**, ומפרש את הפסוק, שעבד שניצל מאדוניו זה גוי שעזב את העבודה זרה שעבד לה, כדי להמשיך לגור בארץ ישראל, ואם לא יתנו לו לגור בארץ, יש לחוש שישוב לעבודה זרה שלו, **רַק מַאי** [–מה היא] **תַּקָּנְתֵּיהּ** של גוי זה שניצל מעם אדוניו, מה שנאמר בפסוק שאחריו (שם כג יז), **'עִמְּךָ יֵשֵׁב בְּקִרְבְּךָ וְגוֹ' בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר בְּאַחַד שְׁעָרֶיךָ בְּטוֹב לוֹ לֹא תוֹנֶנּוּ'**.

וְקַשְׁיָא לֵיהּ לְרַבִּי יאשִׁיָּה על ברייתא זו, **הַאי** – וכי צריך היה להיות כתוב **'אֲשֶׁר יִנָּצֵל אֵלֶיךָ מֵעִם אֲדוֹנָיו'**, הרי העבודה זרה אינה אדונו, ואם כן, **'מֵעִם אֲבִיו' מִיבָּעֵי לֵיהּ** – צריך היה הפסוק לומר. **אֶלָּא אָמַר רַבִּי יאשִׁיָּה**, לא כך מפרשים את הפסוק **'לֹא תַסְגִּיר עֶבֶד אֶל אֲדוֹנָיו, אֲשֶׁר יִנָּצֵל אֵלֶיךָ מֵעִם אֲדוֹנָיו'**, אלא **בְּמוֹכֵר עַבְדּוֹ** הכנעני מארץ ישראל **לְחוּצָה לָאָרֶץ הַכָּתוּב מְדַבֵּר**, והזהיר הפסוק את בית דין, שלא יסגירוהו לידי אדונו שבחוץ לארץ, אלא יוציאוהו לחירות.

וְקַשְׁיָא לֵיהּ לְרַבִּי אַחֵי בְּרַבִּי יאשִׁיָּה על דרשת רבי יאשיה, **הַאי** – וכי צריך היה להיות כתוב **'אֲשֶׁר יִנָּצֵל אֵלֶיךָ'**, הרי אתה גר בארץ ישראל, ורוצים להפריש ממך ולהוציאו לחוץ לארץ, ואם כן, **'אֲשֶׁר יִנָּצֵל מֵעִמָּךְ' מִיבָּעֵי לֵיהּ** – צריך היה הפסוק לומר. **אֶלָּא אָמַר רַבִּי אַחֵי בְּרַבִּי יאשִׁיָּה**, לא כך מפרשים את הפסוק לומר, **אֶלָּא** פשט את ספיקו של רב יוסף, משום שאת הַבְּרַיְיתָא **לֹא שָׁמַיע לֵיהּ** – לא שמע, **וְאִי** – ואם תאמר שאפשר לפשוט את הספק **מִדְּשָׁמוּאֵל** – ממה שנחלק שמואל על רב שאמר שהמוכר שדהו בשנת היובל מכורה היא ויוצאה, ואמר שאינה מכורה כל עיקר, ובפשיטות מתפרש שלא חל המקח כלל וצריך להחזיר את המעות, אין לפשוט מכך, משום **שְׁמַאי** – מנין שסובר **דְּאֵינָהּ מְכוּרָה וּמָעוֹת חוֹזְרִין** משום שלא חל המקח כלל, **דִּילְמָא** – שמא הכוונה **שְׁאֵינָהּ מְכוּרָה** לענין שאי אפשר לקנות מטלטלין אגב קניית קרקע זו, **וְהַמָּעוֹת שנתן הקונה מַתָּנָה נִינְהוּ**, ואין צריך להחזירם.

ומביאה הגמרא מקרה, שבו על אף שלא חל הקנין סובר שמואל שאין צריך להחזיר את הכסף: **מִידֵּי דַּהֲוָה** – כפי שמצינו **אַמְקַדֵּשׁ** במקדש **אֶת אֲחוֹתוֹ, דְּאִיתְּמַר, הַמְקַדֵּשׁ אֶת אֲחוֹתוֹ**, שהיא אסורה עליו, ולכן אין קידושיו תופסים בה כלל, **רַב אָמַר, הַמָּעוֹת שנתן לה לשם קידושין חוֹזְרִין** – צריכה היא להחזיר אותם למקדש, **וּשְׁמוּאֵל אָמַר, הַמָּעוֹת מַתָּנָה הם** עבורה.

התבאר לעיל (מד:) שרב יוסף פשט שלשמואל המוכר עבדו לחוץ לארץ יוצא העבד לחירות, ואין המוכר צריך להחזיר לקונה את המעות ששילם. **אָמַר לֵיהּ אַבַּיֵי לְרַב יוֹסֵף, מַאי חָזֵית דְּקָנְסִינַן** – מה ראית לומר שקנסו **לְלוֹקֵחַ** שיפסיד את מעותיו, **נְקָנְסֵיהּ** [–נקנוס] **לְמוֹכֵר** שיצטרך להחזיר את מעותיו לקונה. **אָמַר לֵיהּ** רב יוסף לאביי, הטעם שקונסים את הלוקח, משום **דְּלָאו עַכְבְּרָא גַּנָּב אֶלָּא חוֹרָא גַּנָּב** – לא העכבר הגונב את האוכל הוא הגנב, אלא החור שבכותל שלתוכו הוא בורח וניצול מרודפיו הוא הגנב, כלומר, לולי הלוקח לא היה המוכר יכול למכור.

אָמַר לֵיהּ אביי לרב יוסף, **הרי אִי לָאו עַכְבְּרָא חוֹרָא מְנָא לֵיהּ** – לולי שהעכבר היה גונב, לא היתה מגיעה הגניבה אל החור, וודאי שיש לענוש אף את העכבר עצמו, ואף באן, לולי שהיה מוכר, לא היה לקונה מה לקנות. השיב לו רב יוסף, כיון שיש סברא לקנוס את שניהם, **מִסְתַּבְּרָא, הֵיכָא דְּאִיכָּא אִיפּוּרָא הָתָם קָנְסִינַן** – מי שהאיסור נמצא אצלו אותו קונסים, וכיון שהעבד נמצא אצל הלוקח, הוא המפסיד.

הגמרא מביאה מעשה בענין הוצאת עבד מארץ ישראל לחוץ לארץ: **הַהוּא עַבְדָּא דְּעָרֵק** – היה עבד שברח **מְחוּצָה לָאָרֶץ לָאָרֶץ**, **אֲזַל מָרֵיהּ אַבַּתְרֵיהּ** – הלך אדוניו אחריו כדי לכופו לשוב אליו לחוץ לארץ, **אָתָא לְקַמֵּיהּ** – הגיע אדונו לפני **דְּרַבִּי אַמֵּי** כדי לתבוע שישוב עבדו עמו, **אָמַר לֵיהּ** רב אמי, **נְכְתוֹב לָךְ שְׁטָרָא אַדְּמֵיהּ** – העבד יכתוב לך שטר שחייב הוא לשלם לך את שויו, **וּכְתוֹב לֵיהּ גִּיטָּא דְּחֵירוּתָא** – ואתה תכתוב לו שטר שחרור, **וְאִי לֹא** תכתוב לו שטר שחרור, **מַפְקְנָא לֵיהּ מִינָּךְ** – אני אוציא אותו ממך, **מִדִּרְשׁוּתוֹ דְּרַבִּי אַחֵי בְּרַבִּי יאשִׁיָּה, דְּתָנְיָא**, נאמר בפסוק (שמות כג לג) **'לֹא יֵשְׁבוּ בְּאַרְצְךָ פֶּן יַחֲטִיאוּ אֹתְךָ לִי' וְגוֹ'**, **יָכוֹל** – שמא נפרש, שגם **בְּעוֹבֵד כּוֹכָבִים שֶׁקִּיבֵּל עָלָיו שֶׁלֹּא לַעֲבוֹד עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים הַכָּתוּב מְדַבֵּר, תַּלְמוּד לוֹמַר** (דברים כג טז) **'לֹא תַסְגִּיר עֶבֶד אֶל אֲדוֹנָיו'**, **אֲשֶׁר יִנָּצֵל אֵלֶיךָ מֵעִם אֲדוֹנָיו'**, ומפרש את הפסוק, שעבד שניצל מאדוניו זה גוי שעזב את העבודה זרה שעבד לה, כדי להמשיך לגור בארץ ישראל, ואם לא יתנו לו לגור בארץ, יש לחוש שישוב לעבודה זרה שלו, רק **מַאי** [–מה היא] **תַּקָּנְתֵּיהּ** של גוי זה שניצל מעם אדוניו, מה שנאמר בפסוק שאחריו (שם כג יז), **'עִמְּךָ יֵשֵׁב בְּקִרְבְּךָ וְגוֹ' בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר בְּאַחַד שְׁעָרֶיךָ בְּטוֹב לוֹ לֹא תוֹנֶנּוּ'**.

וְקַשְׁיָא לֵיהּ לְרַבִּי יאשִׁיָּה על ברייתא זו, **הַאי** – וכי צריך היה להיות כתוב **'אֲשֶׁר יִנָּצֵל אֵלֶיךָ מֵעִם אֲדוֹנָיו'**, הרי העבודה זרה אינה אדונו, ואם כן, **'מֵעִם אֲבִיו' מִיבָּעֵי לֵיהּ** – צריך היה הפסוק לומר. **אֶלָּא אָמַר רַבִּי יאשִׁיָּה**, לא כך מפרשים את הפסוק **'לֹא תַסְגִּיר עֶבֶד אֶל אֲדוֹנָיו, אֲשֶׁר יִנָּצֵל אֵלֶיךָ מֵעִם אֲדוֹנָיו'**, הרי העבודה זרה אינה אדונו, ואם כן, **'מֵעִם אֲבִיו' מִיבָּעֵי לֵיהּ** – צריך היה הפסוק לומר. **אֶלָּא אָמַר רַבִּי יאשִׁיָּה**, לא כך מפרשים את הפסוק **'לֹא תַסְגִּיר עֶבֶד אֶל אֲדוֹנָיו, אֲשֶׁר יִנָּצֵל אֵלֶיךָ מֵעִם אֲדוֹנָיו'**, אלא **בְּמוֹכֵר עַבְדּוֹ** הכנעני מארץ ישראל **לְחוּצָה לָאָרֶץ הַכָּתוּב מְדַבֵּר**, והזהיר הפסוק את בית דין, שלא יסגירוהו לידי אדונו שבחוץ לארץ, אלא יוציאוהו לחירות.

וְקַשְׁיָא לֵיהּ לְרַבִּי אַחֵי בְּרַבִּי יאשִׁיָּה על דרשת רבי יאשיה, **הַאי** – וכי צריך היה להיות כתוב **'אֲשֶׁר יִנָּצֵל אֵלֶיךָ'**, הרי אתה גר בארץ ישראל, ורוצים להפריש ממך ולהוציאו לחוץ לארץ, ואם כן,

משנה

המשנה מבארת עוד תקנה שתיקנו חכמים מפני תיקון העולם: **אֵין פּוֹדִין אֶת הַשְּׁבוּיִין יָתֵר עַל כְּדֵי דְּמֵיהֶן** – יותר ממחירם כעבדים הנמכרים בשוק, **מִפְּנֵי תִיקּוּן הָעוֹלָם. וְאֵין מַבְרִיחִין אֶת הַשְּׁבוּיִין** מבית השבי, **מִפְּנֵי תִיקּוּן הָעוֹלָם** – שמא יקצפו על השבויים שיבואו לאחר מכן, וכדי למנוע מהם לברוח יקשרום בשלשלאות ויושיבום במקומות דחוקים, **רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר**, הסיבה שאין מבריחים את השבויים היא **מִפְּנֵי תַּקָּנַת הַשְּׁבוּיִין**, שמא יקצפו השבאים על השבויים שנשארו ליסרם בייסורים, ובגמרא יתבאר במה נחלקו.

גמרא

שנינו במשנה, שאין פודים את השבויים ביותר מכדי דמיהם מפני תיקון העולם, הגמרא מבארת מהו תיקון העולם בזה: **אִיבָּעֵיא לְהוּ** – הסתפקו בני הישיבה, **הַאי** – הדין שאין פודים את השבויים יותר מכדי דמיהם **מִפְּנֵי תִיקּוּן הָעוֹלָם**, האם **מִשּׁוּם דִּיחָקָא דְּצִבּוּרָא הוּא** – שלא לדחוק את הציבור ולהביאו לידי עניות כדי לפדותם, **אוֹ**

המשך בעמוד סז

דְּיִלְמָא תיקון העולם בכך הוא מִשּׁוּם דְּלָא לִגְרְבוּ וְלִייתְוּ טָפֵי – כדי שלא ימסרו נפשם לשבות עוד יהודים, כיון שמשלמים כדי לפדותם ממון רב. הגמרא מביאה ראיה ממעשה שהיה: תָּא שְׁמַע, דְּלֵוִי בַּר דַּרְנָא פָּרֵקָא לְבַרְתֵּיהּ – פדה את בתו מהשבי בְּתַלֵּיסַר אַלְפֵי – בשלושה עשרה אלף דִּינְרֵי זָהֳב, שזה יותר משויה כשפחה הנמכרת בשוק, הרי שהטעם הוא משום דוחק הציבור, וכיון שהיה לו ממון, רשאי היה לפדותה. דוחה הגמרא את הראיה, אָמַר אַבָּיֵי, וּמַאן לֵימָא לָן [–מי אומר לנו] דְּכִרְצוֹן חֲכָמִים עָבַד – עשה, בפדותו את בתו בסכום כזה, דִּילְמָא [–שמא] שֶׁלֹּא כִּרְצוֹן חֲכָמִים עָבַד.

שנינו במשנה, וְאֵין מַכְרִיחִין אֶת הַשְּׁבוּיִין מִפְּנֵי תִּיקּוּן הָעוֹלָם, רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, מִפְּנֵי תַּקָּנַת שְׁבוּיִין, שואלת הגמרא, מַאי בֵּינַיְיהוּ – מה ההבדל בין הטעמים להלכה. משיבה הגמרא, אִיכָּא בֵּינַיְיהוּ – ההבדל ביניהם הוא, במקרה דְּלֵיכָּא אֶלָּא חַד – שאין בשבי כעת אלא שבוי אחד, לתנא קמא שהטעם הוא משום שמא יתרגזו השובים על השבויים העתידים ליפול בידם, אף כשיש רק שבוי אחד יש לחוש לכך, אך לרבן שמעון בן גמליאל שהטעם הוא משום תקנת שבויים, שמא ייסרו השובים את אלו שנשארו בשבי, לא שייך חשש זה אלא אם יש עוד שבויים שם, אך אם יש רק שבוי אחד, מותר להכריח אותו.

הגמרא מביאה מעשה ברב עילישׁ שברח מהשבי: בְּנָתֵיהּ [–בנותיו] דְּרַב נַחְמָן, בָּחֲשָׁן קְדָרָא בִּידַיְיהוּ – היו בוחשות בקדירה חמה בידיהם, ולא היו ידיהן נכוות, והרואה סבור שמחמת צדקותן אין האור שולטת בהן, קַשְׁיָא לֵיהּ [–הוקשה לו] לְרַב עֵילִישׁ, איך יתכן שאין נכוות ידיהן, הרי כְּתִיב (קהלת ז כח) 'אָדָם אֶחָד מֵאֶלֶף מָצָאתִי, שהוא צדיק', וְאִשָּׁה בְּכָל אֵלֶּה לֹא מָצָאתִי' צדקנית, שכולן דעתן קלה, וְהָא אִיכָּא בְּנָתֵיהּ דְּרַב נַחְמָן – הרי ישנן בנותיו של רב נחמן שצדקניות הן, עד שאין האור שולטת בהן.

נַיְמָא לְהוּ מִילְתָא – גרם להם הדבר, וְאִשְׁתַּבְיָין – נפלו בנותיו של רב נחמן בשבי, וְאִישְׁתְּבַאי אִיהוּ נָמֵי בַּהֲדַייהוּ – אף רב עילישׁ נפל אתם בשבי בידי אותם שובים.

יוֹמָא חַד, הֲוָה יָתִיב גַּבֵּיהּ הָהוּא גַּבְרָא דַּהֲוָה יָדַע בְּלִישָׁנָא דְּצִיפּוֹרֵי – יום אחד בעודו בשבי, ישב ליד רב עילישׁ גוי שהבין שפת העופות, אֲתָא עוֹרְבָא וְקָא קָרֵי לֵיהּ – הגיע עורב, וקרא ליד רב עילישׁ, אָמַר לֵיהּ – שאל רב עילישׁ את הגוי מה אומר העורב, אָמַר לֵיהּ הגוי, העורב אומר עֵילִישׁ בְּרַח, עֵילִישׁ בְּרַח, אָמַר רב עילישׁ, בְּנָתֶיהָ יִשְׂרָאֵל בְּיוֹנָה מְתוּלָּא – משולה ליונה, ואפשר לסמוך על דברי היונה, שָׁמַע מִינַּהּ מדברי היונה, מְתָרְחִישׁ לִי נִיסָּא – יקרה לי נס, ואוכל לברוח מהשבי.

אָמַר רב עילישׁ בלבו, אֵיזִיל אֲחֵזֵי אלך וארא את בְּנָתֵיהּ דְּרַב נַחְמָן אִי קַיְימָן בְּהֵימָנוּתַיְיהוּ, אַהַדְרִינְהוּ – אם עדיין עומדות באמונתן, אחזירן עמי, וכשם שיקרה לי נס, אף להן יקרה הנס, אָמַר רב עילישׁ, נָשׁ, כָּל מִילֵּי דְּאִית לְהוּ, מָרָךְ לַהֲדֵי בְּבֵית הַכִּסֵּא – נשים, כל דבר שיש להן, מספרות זו לזו בבית הכסא, אלך ואשמע מה מדברות שם, ואדע אם עומדות באמונתן, שַׁמְעִינְהוּ דְּקָאָמְרָן – שמע רב עילישׁ, שאומרות זו לזו בבית הכסא, עֲדֵי גּוּבְרִין – אנשים אלו [–השובים], בעלינו הם, וְנַהֲרְדָּעֵי גּוּבְרִין – ואף הישראלים שבנהרדעא היו בעלינו, כלומר, כשם שאלו הנמצאים בנהרדעא היו בעלינו, אף השבאים בעלינו הם, ושוב איננו צריכות לבעלינו שבנהרדעא, לֵימָא לְהוּ לְשִׁבְוֵיהוּ דִּלְירַחֲקִינְהוּ מֵהָכָא – נאמר לשובינו שירחיקונו מכאן, דְּלָא לֵיתוּ אִינְשֵׁן וְלִישְׁמְעֵי, וְלִיפְּרְקִינַן – כדי שלא יבואו אנשים וישמעו שאנו כאן בשבי, ויפדו אותנו והבין רב עילישׁ שאינן צדיקות, והניחן שם.

קָם עֲרַק – קם רב עילישׁ וברח, אֲתָא אִיהוּ וְהָהוּא גַּבְרָא – ובא הוא ביחד עם אותו הגוי שהבין שפת העופות, אך לְדִידֵיהּ אִיתְרְחִישׁ לֵיהּ נִיסָּא וַעֲבַר בְּמַבְּרָא – לרב עילישׁ קרה נס, והצליח לעבור את הנהר, ושוב לא יכלו שוביו לתופסו, וְהָהוּא גַּבְרָא – אותו הגוי שברח עמו, אִשְׁכְּחוּהוּ וְקַטְלוּהוּ – מצאו אותו השובים, והרגוהו. כִּי הָדְרָן וְאָתָן [–כשחזרו והגיעו בנותיו של רב נחמן מהשבי, אָמַר רב עילישׁ, הַוּוּ קָא בָּחֲשָׁן קִידְרָא בִּכְשָׁפִים – מה שבוחשות את הקדירה בידיהן, אינו מחמת צדקותן, אלא שמכשפות הן.

משנה

המשנה מבארת תקנה נוספת שתיקנו חכמים מפני תיקון העולם: וְאֵין לוֹקְחִין [–קונים] סְפָרִים – ספרי תורה תְּפִילִּין וּמְזוּזוֹת מִן הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים יוֹתֵר עַל כְּדֵי דְּמֵיהֶן,

מִפְּנֵי תִּיקּוּן הָעוֹלָם, או כדי שלא לדחוק את הציבור לעניות, או כדי שלא יתאמצו הגוים לגונבם.

גמרא

שנינו במשנה שאין לוקחין מעובדי כוכבים ספרי תורה תפילין ומזוזות ביותר מכדי דמיהן, אָמַר לֵיהּ רַב בּוּדְיָא לְרַב אַשִׁי, משמע שרק יָתֵר עַל כְּדֵי דְּמֵיהֶן הוּא דְּאֵין לוֹקְחִין, הָא בִּכְדֵי דְּמֵיהֶן, לוֹקְחִין מהם, שְׁמַע מִינָּהּ, סֵפֶר תּוֹרָה שֶׁנִּמְצָא בְּיַד עוֹבֵד כּוֹכָבִים, ואין ידוע מי כתבו, קוֹרִין בּוֹ, ואין חוששים שמא הגוי כתבו. השיב לו רב אשי, דְּיִלְמָא, אין לוקחים מהם כדי לקרוא בו, אלא כדי לְגָנְזוֹ, שלא יהא מוטל בידי הגוי בבזיון.

אָמַר רַב נַחְמָן, נַקְּטִינָן – מקובל להלכה, סֵפֶר תּוֹרָה שֶׁכָּתְבוּ מִין – כומר האדוק בעבודה זרה, יִשָּׂרֵף, שודאי שכתב את שם ה' לשם עבודה זרה. וספר תורה שכָּתְבוּ עוֹבֵד כּוֹכָבִים שאינו מין, יִגָּנֵז. וספר תורה שנִּמְצָא בְּיַד מִין, ואין ידוע מי כתבו, יִגָּנֵז מספק, לא ישרף ולא יקראו בו. וספר תורה שנִּמְצָא בְּיַד עוֹבֵד כּוֹכָבִים ואין ידוע מי כתבו, אָמְרֵי לָהּ [–יש אומרים] יִגָּנֵז, שמא הגוי כתבו, וְאָמְרֵי לָהּ [–ויש אומרים] קוֹרִין בּוֹ, משום שיש כאן ספק ספיקא, שמא כתבו יהודי, ואפילו אם כתבו הגוי, שמא כתבו כדי למוכרו ליהודי ולא לשם עבודה זרה.

הגמרא מביאה עוד בהלכות ספר תורה שכתבו גוי: סֵפֶר תּוֹרָה שֶׁכָּתְבוּ עוֹבֵד כּוֹכָבִים, שנינו בדינו שלש ברייתות הסותרות זו את זו. תָּנֵי חֲדָא – שנינו ברייתא אחת, יִשָּׂרֵף. וְתַנְיָא אִידָךְ – ושנינו ברייתא אחרת, יִגָּנֵז. וְתַנְיָא אִידָךְ – ושנינו ברייתא אחרת, קוֹרִין בּוֹ. מבארת הגמרא, לֹא קַשְׁיָא הברייתות זו על זו. הָא דְּתַנְיָא – הברייתא ששנינו יִשָּׂרֵף, שיטת רַבִּי אֶלְעָזָר הִיא, דְּאָמַר שאפילו שחיטת יהודי עבור גוי פסולה, משום שֶׁהֲרֵי מַחֲשֶׁבֶת עוֹבֵד כּוֹכָבִים, לַעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים היא, וכיון שהבהמה שלו, מועילה מחשבתו לעשותה תקרובת עבודה זרה, ואסורה בהנאה, ואף לענין כתיבת ספר תורה, סתם מחשבת גוי לשם עבודה זרה, ולכן ישרף. וְהָא דְּתַנְיָא – והברייתא ששנינו יִגָּנֵז, הַאי תַּנָּא – שיטת התנא הזה הוּא, דְּתַנְיָא רַב הַמְנוּנָא בְּרֵיהּ דְּרַבָּא מַפְשְׁרוֹנְיָא, סֵפֶר תּוֹרָה תְּפִלִּין וּמְזוּזוֹת שֶׁכָּתְבָן (מין) וְנִמְסַר – שמוסר ממון ישראל לידי גוים, עוֹבֵד כּוֹכָבִים, וְעֶבֶד כנעני, אִשָּׁה, וְקָטָן, וְיִשְׂרָאֵל מוּמָר, פְּסוּלִין, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים ו ח–ט) 'וּקְשַׁרְתָּם לְאוֹת עַל יָדֶךָ וְהָיוּ לְטֹטָפֹת בֵּין עֵינֶיךָ, וּכְתַבְתָּם עַל מְזוּזוֹת בֵּיתֶךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ', ודורשים מכך שהסמיך הפסוק את הכתיבה לקשירה, שכָּל שֶׁיֵּשׁ בְּקִשְׁרָה – בחיוב לקשור ולהניח תפילין, יֵשׁ בִּכְתִיבָה – כשר אף לכתיבתם, וְכָל שֶׁאֵין בְּקִשְׁרָה – שאינו קושר תפילין, אֵינוֹ בִּכְתִיבָה – פסול לכותבם, ומחמת פסולו יגנז. וְהָא דְּתַנְיָא – והברייתא ששנינו קוֹרִין בּוֹ, הַאי תַּנָּא – שיטת התנא הזה הוּא, דְּתַנְיָא, לוֹקְחִין [–קונים] סְפָרִים – ספרי תורה מִן הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים בְּכָל מָקוֹם, וּבִלְבָד שֶׁיְּהוּ כְּתוּבִין בְּהִלְכָתָן – כהלכות כתיבת ספר תורה, וּמַעֲשֶׂה בְּעוֹבֵד כּוֹכָבִים אֶחָד בְּצִידָן שֶׁהָיָה כּוֹתֵב סְפָרִים – ספרי תורה, וְהִתִּיר רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל לִיקַּח [–לקנותם] מִמֶּנּוּ.

מקשה הגמרא, וְרַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל שהתיר לקנות ספר תורה מעובד כוכבים, וכי רק עֵיבּוּד הקלף לְשֵׁמָן – לשם קדושת ספר תורה בְּעֵי [–מצריך], וּכְתִיבָה לְשֵׁמָן לֹא בְּעֵי – אינו מצריך, דְּתַנְיָא שמצריך עיבוד לשמה, צִיפָּן – ציפה את התפילין מעור בְּהֵמָה טְמֵאָה, אוֹ שִׁטָּלָה עֲלֵיהֶן – עשה את בית התפילין מעֵור בְּהֵמָה טְמֵאָה, פְּסוּלוֹת, כפי שדורשים מהפסוק 'וְהָיָה לְךָ לְאוֹת עַל יָדֶךָ וגו' לְמַעַן תִּהְיֶה תּוֹרַת ה' בְּפִיךָ' וגו', שצריך לעשות תפילין מדברים המותרים לאכול בפיך, ואם עשאן מעֵור בְּהֵמָה טְהוֹרָה, כְּשֵׁרוֹת, וְאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא עִיבְּדָן – שלא עיבד את העורות לְשֵׁמָן – לשם קדושת תפילין. רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, אֲפִילּוּ אם עשאן מעֵור בְּהֵמָה טְהוֹרָה שלא לשמן, פְּסוּלוֹת, עַד שֶׁיְּעַבְּדָן לְשֵׁמָן, וכל שכן שיצטרך שכתיבה תהיה לשמה, ומדוע מכשיר כתיבת גוי.

מתרצת הגמרא, אָמַר רַבָּה בַּר שְׁמוּאֵל, מה שהכשיר רבן שמעון בן גמליאל, מדובר בְּגֵר שֶׁחָזַר לְסוּרוֹ – לעבוד עבודה זרה, ויודע הוא שצריך כתיבה לשמה. מקשה הגמרא, אם חזר לְסוּרוֹ, כָּל שֶׁכֵּן שצריך לפסול, משום דְּהֲוֵי לֵיהּ – שנעשה מִין שאדוק בעבודה זרה, וכל כתיבתו היא לשם עבודה זרה. מתרצת הגמרא, אָמַר רַב אַשִׁי, מדובר באופן שֶׁחוֹזֵר לְסוּרוֹ מִשּׁוּם יִרְאָה – שירא שמא יהרגוהו הגוים.

על אף ששנינו שאסור לקנות מגוים ספרי תורה תפילין ומזוזות ביותר מכדי דמיהן, הגמרא מביאה ברייתא שמותר להעלות מעט בדמיהן: תָּנוּ רַבָּנָן, כשקונים מגוים דברי קדושה, מַעֲלִין בִּדְמֵיהֶן של ספרי תורה תפילין ומזוזות, עַד כְּדֵי טְרַפְעִיק יותר משויים, משום שבהעלאת דבר מועט לא ניכר כל כך חביבותם, ולא יתאמצו הגוים לגנוב עוד. שואלת הגמרא, מַאי – מה זה טְרַפְעִיק. משיבה הגמרא, אָמַר רַב שֵׁשֶׁת, שטרפעיק הינו אִיסְתִּירָא – סלע מדינה, שזה חצי דינר.

הגמרא מביאה מעשה שלמדו ממנו לא לזלזל בדברי קדושה בעיני הגוים: הַהִיא טַיָּיעְתָּא – גויה ישמעאלית דְּאַיְיתֵי חִיְּיתָא דְּתַפְלֵי לְקַמֵּיהּ דְּאַבָּיֵי – שהביאה שק קטן עם כמה זוגות תפילין לאביי, כדי שיקנם ממנה, אָמַר לָהּ אביי, יָהֲבַת לִי רֵישׁ רֵישׁ בְּתַמְרֵי – האם את מסכימה לתיתם לי כל זוג תפילין תמורת תמר. ומרוב כעס אִימַּלְיָא זֵיהֲרָא [–התמלאה ארס], שָׁקְלָא שְׁדָתִינְהוּ בְּנַהֲרָא – לקחה והשליכתם בנהר, אָמַר אביי, לֹא אַבָּעֵי לִי לְזַלְזוֹלֵינְהוּ בְּאַפָּא כּוּלֵי הַאי – לא הייתי צריך לזלזל בהם בפניה עד כדי כך.

משנה

המשניות הבאות מבארות דיני המגרש את אשתו מסיבות שספק אם נכונות הן, שאסור להחזירה אף קודם שניאשת לאחר, אף על הצד שהסיבה אינה נכונה, ואף זה מפני תיקון העולם הוא:

הַמּוֹצִיא [–המגרש] אֶת אִשְׁתּוֹ מִשּׁוּם שיצא עליה שֵׁם רָע שזינתה, לֹא יַחֲזִיר אותה, אף אם התברר שהשם רע אינו נכון. וכן המגרש את אשתו מִשּׁוּם שנדרה נֶדֶר, ואמר שאינו רוצה אשה נדרנית, לֹא יַחֲזִיר אותה, אף אם ימצא חכם פתח לנדרה. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, שהטעם הוא כדי שלא יהיו בנות ישראל פרוצות בעריות ובנדרים, ולכן כָּל נֶדֶר שֶׁיָּדְעוּ בּוֹ רַבִּים – שנדרה אותו ברבים ואין לו הפרה, פריצות היא, ולכן לֹא יַחֲזִיר, אך וְשֶׁלֹּא יָדְעוּ בּוֹ רַבִּים ויש לו הפרה, אם ירצה יַחֲזִיר אותה לאשה. רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, שהטעם הוא כדי שלא יקלקל אותה ואת ילדיה מהשני, ולכן כָּל נֶדֶר שֶׁצְּרִיךְ חֲקִירַת חָכָם כדי להתירו, ואין הבעל יכול להפר אותו, לֹא יַחֲזִיר, משום שיכול לומר, שאילו היה יודע שיתיר החכם את נדרה, לא היה מגרשה, אך וְשֶׁאֵינוֹ צָרִיךְ חֲקִירַת חָכָם, אלא הבעל יכול להפר אותו, יַחֲזִיר אם ירצה, שאינו יכול לומר שאילו היה יודע שיתירנו חכם לא היה מגרשה, שהרי בידו היה להפר אותו. אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, לֹא אָמְרוּ זֶה – המוציא את אשתו משום נדר שצריך חקירת חכם, אֶלָּא מִפְּנֵי המוציא משום נדר שאינו צריך חקירת חכם, אלא הבעל יכול להפר אותו, שזה שאינו צריך חקירת חכם, יכול הבעל לומר שאילו היה יודע שיכול הוא להפר אותו לא היה מגרשה, אך נדר שאינו יכול להפר, ודאי שהיה מגרשה, כיון שאין אדם רוצה שתתבזה אשתו בבית דין לבקש היתר לנדריה, ולא היה ממתין עד שיתירו לה בית דין את נדרה. אָמַר רַבִּי יוֹסֵי בַּרְבִּי יְהוּדָה, מַעֲשֶׂה היה בְּצִידָן, בְּאֶחָד שֶׁאָמַר לְאִשְׁתּוֹ, קוֹנָם – ייאסרו כל הפירות שבעולם עלי בהנאה כקרבן אִם אֵינִי מְגָרֶשְׁךָ באופן שלא יהא בינינו נישואין לעולם, וְגֵרְשָׁהּ, ואחר כך נשאל לחכם על נדרו והתיר לו את הנדר, וְהִתִּירוּ לוֹ חֲכָמִים שֶׁיַּחֲזִירֶנָּה אחר כך, מִפְּנֵי תִּיקּוּן הָעוֹלָם:

גמרא

שנינו במשנה, שהמוציא את אשתו משום נדר או שם רע אסור להחזירה, הגמרא מבארת באיזה אופן זה נאסר, ומה טעם האיסור: אָמַר רַב יוֹסֵף בַּר מָנְיוֹמִי אָמַר רַב נַחְמָן, מה ששנינו שהמוציא משום שם רע או נדר אסור להחזירה, וְהוּא – זה רק באופן שֶׁאָמַר לָהּ בשעת הגירושין, מִשּׁוּם שֵׁם רַע שיצא עלייך אֲנִי מוֹצִיאֲךְ,